

A romániai magyar közoktatás helyzete az ezredfordulón

Az oktatás minden területére kiterjedő, átfogó változtatás igénye már közvetlenül a fordulat után megfogalmazódott. Nyilvánvalóvá vált, hogy a megcélzott, politikai pluralizmuson alapuló demokratikus társadalmi berendezkedés inkompatibilis az akkori, erősen centralizált, korszerűtlenné vált műveltségeszményt közvetítő, szerkezetében és eszköztárszerében is devalválódott oktatási-nevelési rendszerrel. Ezért kiindulópontként a román társadalom és az oktatási rendszer fejlesztése közötti összhang megteremtése szerepelt, az oktatás minden területére kiterjedő, globális reform kiteljesítése révén.

Ezzel összhangban fogalmazódott meg a romániai magyar közösség oktatással kapcsolatos általános, oktatáspolitikai célkitűzése: *a képzés minden területére, formájára és szintjére kiterjedő, teljes értékű működési és tartalmi autonómiával rendelkező anyanyelvű oktatási-nevelési rendszer feltételeinek kiépítése az európai integráció szellemében átalakított országos rendszer keretében.* Az országos oktatási rendszerbe való integrálódás szükségességét egyrészt az állami rendszer által nyújtott lehetőségek kiaknázhatósága indokolja, másrészt az a követelmény, hogy az iskoláinkban szerzett tudással fiataljaink be tudjanak illeszkedni közvetlen és tágabb környezetükbe, annak követelményrendszerébe, és egyenlő eséllyel boldogulhassanak a jövő Romániájában, Európájában.

Hogy a kisebbségi, és ezen belül a magyar tannyelvű oktatás gyakorlatában miképpen, milyen mértékben bontakozik ki, teljesebben ki tényleges megújulást jelentő változás az országos átalakulás kínálta keretek között, azt éppen a saját kezdeményezések érvényesítésének mértéke, hatékonysága fogja behatárolni.

A hatékonyságot egyrészt a törvények által kínált lehetőségek alapos ismerete szavatolhatja, másrészt az, hogy a minden szintű oktatással kapcsolatos igények, elvárások megfogalmazása történjék az illető közösség anyagi és humán erőforrásainak, fogaadóképeségének pontos és naprakész ismerete alapján.

A román oktatáspolitikát az 1989-es fordulat után közvetlenül ugyanaz a túlzott centralizmus érvényesítése jellemezte, amely lehetetlenné tett minden, a rendszer megújítását célzó törekvést. Ugyanakkor a kisebbségi oktatás vonatkozásában a törvénykezés és a jogalkalmazás sajátos gyakorlata folytatódik: a szakmai, oktatási-nevelési érdekek alárendelése a nemzetállam romantikus doktrínája által meghatározott politikai céloknak. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a törvények szövege kerüli az egyértelmű, állító megfogalmazásokat, különösképpen a kisebbségi oktatásra vonatkozó megengedő paragrafusok esetében, s ezáltal lehetővé teszi a *sajátos céloknak* megfe-

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

elő, eltérő értelmezések érvényesítését. Másrészt: bármilyen törvény megléte nem jelent Romániában garanciát annak végrehajtására is.

1995-ig kevés említésre méltó kísérlet nevezhető meg a pozitív kibontakozás irányában. Ez év októberében jelent meg *Az oktatás reformjának fehér könyve*¹ címen egy részletes, a kiindulás és az ún. átmeneti időszak állapotát számszerűségében is bemutató, elemző stratégiai elképzelés. Ennek alapján készült el *A romániai reform stratégiája 1997 és 2000 között*² című, az addigi esztendőik eredményeit is értékelő tanulmány, amely szerint az 1994–1996-os időszak reformfolyamatai nem minősültek kellőképpen gyorsaknak, áthatóknak és átfogóknak. Ezért a stratégia kidolgozói a főkéző tényezők megszüntetése, a reform áthatóbbá, hatékonyabbá tétele céljából neveléspolitikai paradigmaváltást hordozó megoldásokat javasoltak.

Az új határozatok és intézkedések az 1998–1999-es tanévtől kezdődően az addig csak kibontakozást ígérő, a változás és a változtatás kihívásait elének vetítő reformtervezetet kilendítették a holtpontról, s ma már teljes dinamizmusában tetten érhető a maga előnyeivel és hátrányaival együtt. Mindenképp pozitív eredményként értékelhető, hogy alapjaiban már körvonalazódtak a törvényhozás és a végrehajtás szintjén az európai normáknak megfelelő oktatás feltételei.

Szerkezeti változások

A közoktatás reformja, a román és az európai közoktatási rendszerek kompatibilitásának biztosítása érdekében, a nemzetközi gyakorlatnak megfelelő ún. ISCED³-rendszert vezeti be az oktatás szerkezetébe. Az átállás jogi alapjait az 1999/151-es törvény nyel módosított új tanügyi törvény teremtette meg. Eszerint a közoktatás terén három szint különíthető el (2. és 3. melléklet): alapfok (elemi), alsó-középfokú és felső-középfokú oktatás szintje (4+5+3/4; távlatilag 6+3+3/4). Az alap- és az alsó középfokú oktatás egységes intézményi szerkezetre, egységes tartalmi (tantervi) szabályozásra épül (időtartam szempontjából ez a két oktatási szint megfelel a kötelező oktatás európai gyakorlatának – 9 év). A felső-középfokú oktatás évfolyamainak száma 3 és 4 év között váltakozhat, a középiskola típusától⁴ és profiljától, valamint a szintet lezáró állami vizsga (érettségi, szakvizsga) követelményrendszerétől függően.⁵

¹Cartea albă a reformei din România. Institutul de Științe ale Educației, București, 1995.

²Strategia reformei învățământului din România, Neveléstudományi Kutatóintézet, Bukarest, 1997

³Az ISCED (International Standard Classification of Education) az oktatási szinteknek az UNESCO által kidolgozott és általánosan használt nemzetközi jelölési rendszere.

⁴A román középiskolai oktatás a Nemzeti Alaptanterv alapján három intézménytípus szerint szerveződik: elméleti, vokációnális és műszaki (technológiai) középiskola.

⁵Ennél a helyzet a valóságban bonyolultabb: megjelentek olyan középiskolák, amelyek a közoktatás minden oktatási szintjét magukban foglalják, olyanok, amelyek a középfokú oktatás két szintjének megfelelő évfolyamokkal működnek, és gyakori a vegyes profilú középfokú intézmények száma is (elméleti és szakközépiskolai profilok egy intézmény keretei között – iskolaközpontok).

A ROMÁNIAI ISKOLARENDSZER JELENLEG

K	Posztliceális oktatás	20–21	Egyetem	PI3	⇒5	3	⇒6
	Posztliceális oktatás	19–20		PI.2	⇒5	M.2	⇒6
	Posztliceális oktatás	18–19		PI. 1	⇒5	M.1	⇒6
F Ö	Líceumi oktatás (tanító k.)	18–19	L.XIII.o	T4 / [†] *		[†] *	
E Z	Líceumi oktatás/Szakoktatás	17–18	Líceum XII. o.	⇒4*	4	⇒2	
L É	Líceumi okt./Szakokt./Inasoktatás	16–17	Líceum XI. o.		Sz 3	⇒2	⇒3
S P	Líceumi okt./Szakokt./Inasoktatás	15–16	Líceum X. o.		Sz 2	⇒2	⇒3
Ö	Líceumi okt./Szakokt./Inasoktatás	14–15	Líceum IX. o.		Sz 1		⇒3
			[†]			[†] *	[†] *
A F	Gimnáziumi oktatás	13–14	VIII. osztály				⇒
L O	Gimnáziumi oktatás	12–13	VII. osztály				
S K	Gimnáziumi oktatás	11–12	VI. osztály				
Ó	Gimnáziumi oktatás	10–11	V. osztály				
			[†]				
A	Elemi oktatás	9–10	IV. osztály				
L	Elemi oktatás	8–9	III. osztály				
A	Elemi oktatás	7–8	II. osztály				
P	Elemi oktatás	6–7	I. osztály				
			[†]				
F	Óvodai oktatás	5–6	Iskolaelőkészítő csoport (nagy cs.)				
O		4–5	[†]	Közép csoport			
K		3–4	[†]	Kezdő cs.			
Oktatási szint		Életkor	[†]				

[†] – a különböző szintek közötti átmenet (belépés/kilépés)

⇒ – a rendszerből való kilépés

Az oktatási szintek közötti zökkenőmentes átmenetet a különböző korosztályok pszichikai sajátosságai alapján kialakított, a tantervi követelményeket (követelmény-rendszereket) figyelembe vevő pedagógiai szakaszok bevezetésével oldják meg. Alkalmazásuk az oktatás tartalmi szabályozásában válik gyakorlattá, ezt tükrözi a román

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

megnevezés is –cicluri curriculare. A bevezetésre kerülő pedagógiai szakaszok a következők: alapozó, az alapképességek kialakításának szakasza (az óvoda iskolára való felkészítő csoportja, az I. és II. osztály); fejlesztő szakasz (III–VI. osztály); a pályaorientáció szakasza (VII–IX. osztály); elmélyítő (de aprofundare) szakasz (X–XI. osztály) és a szakosodás szakasza (XII./XIII. osztály).

Változott a tanév szerkezete is. Az évharmadok helyett 2 féléves tanév szerkezet került bevezetésre, melyeknek utolsó három hete kizárólag az értékelésre fordított időszak.

A román közoktatás minőségének javítását célzó reformintézkedések

A reform kulcskérdése, alapvető célkitűzése: a közoktatás minőségének javítása. Területei: a tantervi szabályozás és az ismerethordozók (tantervek, tankönyvek, taneszközök) reformja, a tanárképzés és továbbképzés reformja, az értékelési és vizsgarendszer átalakítása, a középfokú szakképzés átszervezése, a finanszírozás és az iskola vezetés hatékonyságának növelése.

A tantervi szabályozás

A román Nemzeti Alaptanterv (Nemzeti Curriculum) bevezetése a tartalmi szabályozás rendszerének átalakítását jelentette, azaz egy háromszintű szabályozás létrejöttét. A három szintnek az alaptanterv, a hozzá tartozó, a különböző szinteknek és típusoknak megfelelő kerettantervek és a helyi (intézményi) tantervek felelnek meg.

A képzési folyamatban közvetített műveltséganyagot az új román tantervi szabályozás hét, egymással dinamikus egyensúlyban álló műveltségi területre bontja. A műveltségi területeken belül részterületekként jelennek meg a többnyire hagyományos felépítésű, tudományközpontú tantárgyak. A 7 műveltségi terület a következő: nyelv és kommunikáció, matematika és természettudományok, ember és társadalom, művészetek, testnevelés és sport, technika és gyakorlati ismeretek, valamint pályaorientáció és pedagógiai tanácsadás. A műveltségi területeken belül a tantárgyak részterületenként való besorolása két szempont szerint történik: a tantervi státusuk (kötelező, választható és fakultatív), valamint a tudománylogika és didaktikai logika újszerű összefüggéseinek alaposabb vizsgálata alapján. Ez utóbbi szempont szerint különíthető el a multi-, pluri- és transzdiszciplináris elve alapján kidolgozott interdiszciplináris tantárgyak rendszere, amelyen belül az alábbi fontosabb változatok említhetők: izolált tantárgyak, összetett tantárgyak, tantárgyblokkok, integráló tantárgyak és integrált tantárgyak.

A második szabályozási szintet az egyes iskolatípusok intézményei számára javasolt közös értékeket és követelményeket összegező kerettantervek képezik. A tanítandó anyagot csak fő vonalaiban körvonalazzák, javaslatokat téve a műveltségi területekbe sorolt, kötelező és választható tantárgycsoportok összetételére és a hozzájuk rendelhető óraszámkeretekre.

Erdélyi Magyar Adatbank

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

Az Alaptanterv fontos összetevői a helyi (intézményi) tantervek, tulajdonképpen az oktatási intézmények átfogó oktatási terve. Pontosán meghatározza, a kerettanterv által javasolt műveltségi területeken belül, az adott iskola egyes évfolyamain tanított kötelező és választható tantárgyakat és azok óraszámait. Tágabb jelentésébe beletartoznak a tantárgyi (foglalkozási) programok is.

A Nemzeti Alaptanterv bevezetésének tapasztalatai továbbra is központosító törekvésekről árulkodnak. Habár a róla szóló dokumentumok fennhangoztatják a decentralizáció szükségességét, az „intézményi önállóság” mindössze a meglehetősen zsúfolt és terjedelmes kötelező törzsanyag néhány tantárgya óraszámának a rögzített keretek közötti meghatározásában, illetve a tantárgyszerkezetnek a szintén központi-lag meghatározott választható tantárgyakkal való kiegészítésében érvényesülhet. Minden más kezdeményezéshez legalább a tanfelügyelőségek jóváhagyása szükséges.

Tankönyvek, taneszközök reformja

Az ismerethordozók (tankönyvek, oktatási segédletek) reformját kezdetben az alternatív tankönyvek megjelenése jelentette (1995). A Román Állam és a Világbank közös finanszírozásában, az Országos Tanterv Tanács által át-, illetve kidolgozott új tantárgyi programok alapján kerültek fokozatosan bevezetésre (kettő, három, esetenként négy is tantárgyanként).¹ Az I–VIII. osztályban a tankönyvellátás költségeit az állam finanszírozza, a IX–XII. osztályban a szabadpiac elvei érvényesülnek.

Az alternatív tankönyvek megjelenése számos problémát okozott és okoz a kisebbségi nyelveken folyó oktatásban. Csak akadozva és nagy nehézségek árán sikerül rávenni a kiadókat arra, hogy lefordítsák és pár ezres példányszámban kiadják tankönyveiket (ami elenyészően kevés a több százszoros román tankönyvpiachoz képest). Ugyanakkor az értékesítésük is bizonytalan a példányszámból következtethető magas ár miatt.² Ilyen körülmények között egy önálló, erdélyi magyar tankönyvkiadó létrehozása jelentheti a megoldást. Az elmúlt év őszén megtörtént az RMPSZ által, az Erdélyi Tankönyvtanács és a Kisebbségi Államtitkárság segítségével alapított Ábel Tankönyvkiadó bejegyzése, kiírták az első pályázatokat (IX. és X. osztályok számára). Remélhetően ez a kezdeményezés, amely akár román, akár magyar állami szubvencióval, eredeti és lefordított tankönyveket adhat ki, aktivizálni fogja a romániai magyar tanárokat tankönyvek írására, új szakmai műhelyek kialakítására.

Az értékelés és osztályozás reformja

Az 1998–1999 tanévtől kezdődően az iskolai előmenetel mérésére külön szakaszt jelöltek ki a tanterv szerkezeti keretében (három hét, félévenként). Az I–IV. osztályban áttértek a jegyek általi osztályozásról a minősítésre. Bevezetésre került a kötelező oktatást lezáró képességvizsga³, módosult az érettségi⁴ is.

A román társadalom szerkezetében zajló folyamatok egyik meghatározó érvényű

¹A kisebbségi oktatásban ezen a téren két-, esetenként hároméves elmaradás tapasztalható.

²Kötő József: Reform és megújulás a román közoktatásban, annak kisebbségi vetületei; Kézirat, 2000. április

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

alapvonása a polarizálódás, a társadalmi egyenlőtlenségek növekedése, a társadalmi előnyök és hátrányok szerves egybekapcsolódása és halmozódása, azok iskolai intézményesülése.

A piaci elv térhódítása az oktatásban egyre inkább ezeket az egyenlőtlenségeket konzerválja, sőt növeli (például a szelekciós küszöbök számának növelésével). Az igényesebb oktatás elérése egyre inkább az emberek anyagi teherbíró képességétől függ (elit iskolák, magánórák, felkészítők stb.).

Társadalmi igény, hogy az oktatásunk jövőjéről gondoskodók kezeljék ezt a kérdést. Ez olyan pedagógiai és szociális kompenzációs rendszer kidolgozását feltételezi, amely lehetővé tenné a lemaradó és önerőből felemelkedni képtelen társadalmi csoportok gyermekei számára a tanulási esélyegyenlőséget.

Az esélyegyenlőtlenség, annak káros hatása jellemző az egész román oktatási rendszerre. Fokozottabb mértékben sújtja azonban a magyar közösséget. Sajátos „pluszként” jelentkezik a mindenkori román hatalomban és a román társadalomban fellelhető, időszakonként változó hevesességű intolerancia, az anyanyelvű oktatás minden eszközzel való visszaszorításának, elsovasztásának szándéka, az egységes nemzetállam megteremtése érdekében.

A romániai magyar közoktatás

A romániai magyar oktatás jelenének bemutatása során, annak érdekében, hogy érdemben megállapításokat fogalmazhassunk meg, elengedhetetlenül szükséges az oktatási rendszert jellemző tényeknek pontos számadatokkal, statisztikai eszközökkel való szemléltetése. Minél pontosabb, lehetőleg az oktatás minden területét átfogó, időben is tagolható adatokhoz tudunk hozzájutni, annál relevánsabb, az összefüggéseket és okokat is feltáró megállapításokhoz juthatunk el, kiindulási alapot teremtve a rendszer bizonyos tendenciáinak előrejelzésére.

A romániai közoktatás szerkezete

A romániai közoktatás szerkezete évek óta átalakulóban van. Az 1990 után elindult kezdeményezések és az ezeket részben szentesítő, az oktatást szabályozni próbáló kormányrendeletek, a 84/1995. tanügyi törvény és annak 1999. júliusi véglegesítése nyomán módosult az alap- és középfokú oktatás meghatározása.

A már lezajlott és a még várható változások miatt nem egyszerű vizuálisan ábrázol-

³ Képesség(felmérő) vizsga – a kötelező oktatás végén (VIII., távlatilag a IX. osztály után) szervezett, az alapoktatásban elért általános műveltségi szintet felmérő vizsga. Magyar megfelelői: *alpműveltségi vizsga, alapvizsga*. Ettől a tartalmi meghatározástól sok tekintetben eltér az 1999-ben szervezett képességfelmérő vizsga rendszere és módszertana, amely a korábbi formális, a politikától sem mentes gyakorlatot próbálta, próbálja bebetonozni.

⁴ A középiskolai tanulmányok a középiskola típusa, profiljai és szakjai, illetve a tanuló opciója szerint alakítható összetételű, típusú érettségi vizsgával zárulnak. Profiltól függően a nemzeti érettségi lehet A és B típusú (elméleti középiskolák, humán és reál profil), C a műszaki, D, E, F típusú a vokacionális középiskola profiljai szerint.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

ni a román iskolaszervezetet (2. és 3. mellékletek). Egyre gyakoribbak az olyan iskolák, amelyek egy intézményen belül többféle profilt és különböző hosszúságú képzési formákat nyújtanak. Másrészt a felnőttképzés és a posztliceális¹ képzés különböző formái egyre elterjedtebbek, és ezek tovább színesítik a képet. Még bonyolultabbá teszi a közoktatási rendszer bemutatását a pedagógiai ciklusok, illetve a pedagógiai szakaszok fogalmának megjelenése, valamint az, hogy e szakaszok nem feltétlenül esnek egybe az iskolatípusokkal.

Az 1998-ban bevezetett oktatási reform módosította az oktatási rendszer szerkezetét, összhangban a nemzetközi gyakorlattal, az ún. ISCED²-rendszernek megfelelően. Eszerint az iskolai oktatást megelőzi az ún. 0 fokozat, az iskola előtti nevelés szintje. A közoktatás terén három szint különíthető el: elemi (alap-), alsóközép és felsőközép-fokú oktatás szintje (4+5+3/4; távlatilag 6+3+3/4). Az alap- és az alsó középfokú oktatás egységes intézményi szervezetre, egységes tartalmi (tantervi) szabályozásra épül (időtartam szempontjából ez a két oktatási szint megfelel a kötelező oktatás európai gyakorlatának – 9 év). A felső középfokú oktatás évfolyamainak száma 3 és 4 év között váltakozhat, a középiskola típusától és profiljától, valamint a szintet lezáró állami vizsga (érettségi, szakvizsga) követelményrendszerétől függően.

Az ISCED-rendszer bevezetése is bizonyos kérdéseket vet fel. Az egyik megoldásra váró probléma az, hogy az új típusú képzések, így az érettségi utáni posztliceális szakképzés nem helyezhető el egyértelműen a rendszerben.

A 2. és 3. mellékletek az elmúlt években lezajlott változásoknak megfelelően mutatják be a közoktatási rendszer vertikális szerkezetét, egyben azokat a szinteket is, amelyeket a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően meg szoktak nevezni.

Iskolahálózat az 1998–1999-es tanév adatai alapján

Intézményeink megoszlása oktatási szintek szerint az előző évek megfelelő adataihoz hasonlítva.

A rendelkezésünkre álló adatok szerint az 1998–99-es tanévben összesen 2419 iskolai intézményben folyt magyar tannyelven oktatás. Ezek közül 1322 önálló magyar intézményként, 1097 pedig tagozat formájában működött. Szintek szerinti bontásban, 1142 óvodában, 473 elemi, 617 általános iskolában, valamint 128 középiskolában és 59 szak-, mester- és posztliceális iskolában folyt magyarul az oktatás.³ A tanév végén a 2419 iskolai intézmény az országos hálózat 8,26%-át jelentette.⁴ Látszólag kielégítőnek tűnik ez az érték, hiszen messzi meghaladja a közoktatásban beiskolázott iskoláskorú magyar népesség részarányát (Az 1992-es népszámlálási adatok szerint 5,95%). Más értelmet kap ez az adat, ha a magyar tannyelvű iskolahálózat számszerű adatait.

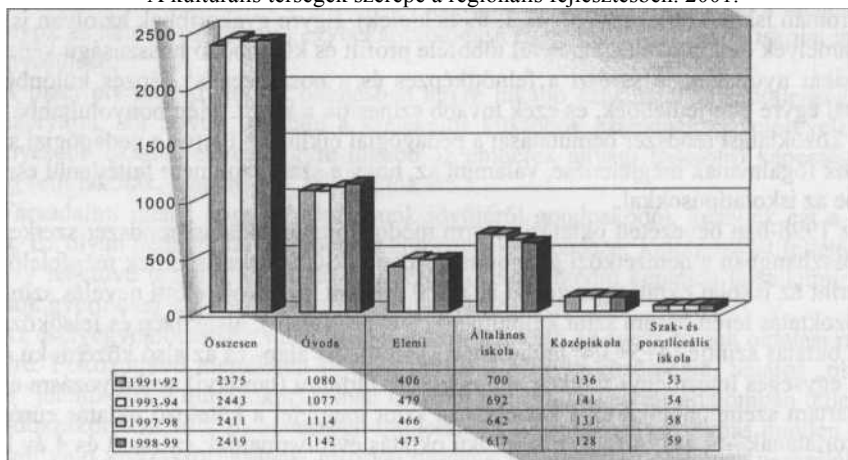
¹A posztliceális iskola a középfokú szakképzésnél magasabb szintű, a műszaki és tehetséfejlesztés terüle tén már megalapozott tudás elmélyítését biztosító oktatási forma. A műszaki és a más típusú középiskolák abszolvensze számára kínál képzési és továbbképzési lehetőséget (a nem műszaki középiskolák számára, egy felzárkóztató, az illető profilnak megfelelő elméleti és gyakorlati előképzést nyújtó tanfolyam elvégzése után biztosítja). Az európai szakmai rendszerekkel kompatibilis csúcstechnológiák ismeretén alapuló, harmadik kategóriájú technikusokat képez.

²Az ISCED (International Standard Classification of Education) az oktatási szinteknek az UNESCO által kidolgozott és általánosan használt nemzetközi jelölési rendszere.

³A román szakminisztérium adatai. Configurația actuală a învățământului pentru minoritățile naționale din România. 1999. București

⁴A román szakminisztérium adatai szerint az országos közoktatási hálózat 29 298 tanintézetet foglalt magába a jelzett tanévben. Ebből 2799-ben folyt az oktatás a kisebbségek nyelvén, többségében (2419) magyarul.

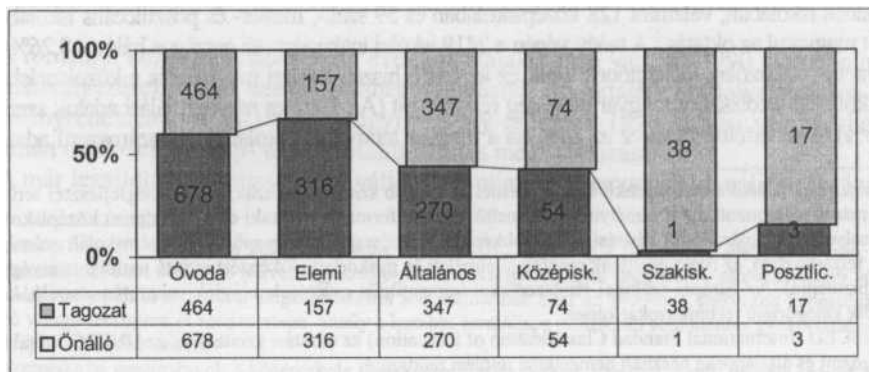
A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

összevetjük az osztályok számával és a beiskolázási adatokkal. Így válik láthatóvá, hogy nagyon sok oktatási intézményünk a megszűnés határához közelít amiatt, hogy a tanulók számának csökkenése következtében megnő az osztatlan osztályok száma. A közölt adatokban önálló magyar tannyelvű intézményként jelennek meg az egy-két tanerővel és minimális gyereklétszámmal működő falusi elemi iskolák is.

Hogy iskolahálózatunkban az ilyen intézmények vannak túlsúlyban, bizonyítják például Bihar megye adatai: a 38 elemi iskolából már csak egy működik osztott osztályokkal. Két összevont osztállyal (I–III. és II–IV.) 12 (31,6%), egy összevont osztállyal (I–IV) 25 (65,8%) rendelkezik. Hasonló képet mutat az általános iskolák nagyságrendje az osztályok számának arányában. A 63 intézményből nagy iskolának tekinthető 29. Ebben a kategóriában 2 működik 31 osztállyal, a Bihar megyei gimnáziumok (I–VIII.) 3, 3%-a, 16–20 osztállyal 6 (10,0%), 9–15 osztállyal 16 (25,0%), egy sor osztállyal 10 (15,0%) és egy vagy két összevont osztállyal a gimnáziumoknak csaknem fele, 29 (46,7%).

Intézményeink megoszlása oktatási szintenként és önállósági fokuk szerint:

Erdélyi Magyar Adatbank

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

Beiskolázási adatok (1998–1999 tanév)

Oktatási fokozat	Romániában összesen		Magyarnyelven tanul		
	Szám	% ¹	szám	% ²	% ³
Óvodai oktatás	624 778	14,79	40 397	20,47	6,46
Elemi oktatás (I–IV. o.)*	1 284 507	30,41	64 938	32,92	5,05
Gimnáziumi okt. (V–VIII.)*	1 272 423	30,12	57 447	29,12	4,51
Líceumi oktatás (IX–XIII.)	718 017	17,00	27 274	13,82	3,79
Szakoktatás, inasképzés	227 585	5,39	5876	2,98	2,58
Posztliceális oktatás	96 134	2,28	1347	0,68	1,40
Összesen	4 223 444	100	196 158	100	4,5

* Ezen a két szinten az adatok tartalmazzák a kiegészítő oktatásban beiskolázott tanulók számát is.

%1 – az oktatási fokozaton tanulók százalékos aránya (országosan), a Romániában beiskolázott tanulók összlétszámához viszonyítva;

%2 – az oktatási fokozaton magyarul tanulók százalékos aránya a magyar tannyelven tanuló iskolások összlétszámához viszonyítva;

%3 – az oktatási fokozaton, magyar tannyelven tanulók százalékos aránya az országos adatokhoz viszonyítva.

A táblázat adatai a következőképpen értékelhetők:

A magyar tanítási nyelvet választó gyerekek részaránya az országosan nyilvántartott tanulók létszámának 4,67 százaléka. Ez az arányszám 1,28 százalékkal kisebb, mint a magyarság hivatalosan számon tartott országos részaránya az iskolás korcsoportban (5,95%). Abszolút számokban ez közel 260 000 iskoláskorú gyereket jelent. Románul tanul vagy beiskolázatlan különböző oktatási szinteken több mint 62 000 tanuló. (A román tanítási nyelvet választó tanulók számát 50 000–55 000-re becsüljük.) A magyar nyelven tanulók arányszáma az óvodától a középiskoláig 6,46 százalékról 3,79 százalékra csökken, míg a szak- és a posztliceális oktatás viszonylatában ez az érték csak 2,58, illetve 1,4%.

A számok esélyegyenlőtlenséget tükröznek: az oktatás felső szintjei felé haladva, megtörik az anyanyelvű képzés folyamatossága. Ezt a törést szemlélteti a középiskolákban és a szakképzést biztosító intézményekben magyarul tanuló diákok számának jelentékeny csökkenése az általános iskolát végzett tanulók számához képest. Igaz ugyan, hogy ez a csökkenés a többségi nyelven történő oktatás megfelelő adataiban is jelentkezik, de a mi esetünkben jóval nagyobb mértékű. Míg országosan a továbbtanulási arány 81,87%, addig a magyar nyelvű oktatás esetében 58,81%. A különbségként jelentkező 23,06% esélyegyenlőtlenségünk mértékét jelzi. Ez azzal magyarázható, hogy elsősorban a szakképzés területén még mindig hiányos az intézményi hálózat, nincsenek megfelelő magyar intézmények. De az anyagi okok is közrejátszanak abban, hogy egyre több tanuló nem tudja vállalni a középszintű képzés költségeit

A romániai beiskolázási adatok vizsgálata az elmúlt évekhez viszonyítva, általános, az egész országos rendszert érintő regresszióról tanúskodnak. A csökkenés mértéke az 1996–97-es tanévben 1991-hez képest 13,3%, abszolút értékben 666 452 tanuló. Magyar vonatkozásban a csökkenés 16,8%, ami abszolút értékben 39 754 tanulót jelent (Amindennapi gyakorlat nyelvére lefor-

Erdélyi Magyar Adatbank

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

dítva a számokat: ez 1590 osztály, s ezzel együtt több mint 900 oktatói állás megszűnését eredményezte.) Az adatokból látható, hogy a magyar tannyelvű oktatás vonatkozásában a regresszió 3,5%-ban nagyobb mértékű. Ha ezt a folyamatot nem sikerül feltartóztatni, akkor könnyen kiszámítható, hogy a romániai magyar tannyelvű oktatás a jelenleg még rendszernek tekinthető állapotából mikor válik oktatási rezervátummá.

Növekvő tendenciát mutat a román tannyelvű iskolát választó magyar tanulók száma: míg az 1990–91-es tanévben a magyar nemzetiségű tanulók 20,1 százaléka tanult román nyelven, addig az 1998–99-es iskolai évben ez az érték 26 százalék körülire emelkedett. Oktatási szintenként: a magyar óvodások 10 százaléka, az elemisták 13 százaléka, az általános iskolások 18 százaléka, a középiskolások 31 százaléka, a szakmai és posztliceális oktatásban részt vevők 64 százaléka jár román tannyelvű iskolába. Átlagos értékekről van szó, nyilvánvaló, hogy azokban a megyékben, ahol a magyar lakosság száma nem számottevő, magasabbak, míg a tömbmagyarság esetében alacsonyabbak.

Ennek a tendenciának kiváltó okai: az anyanyelvű oktatási intézmények hiánya egyes megyékben, a középszintű oktatási hálózatban fellelhető hiányok (szakoktatás), a szülők által a gyerek „érékére” való hivatkozás, valamint az oktatásunk minőségében mutatkozó hiányosságok (elsősorban a szakképesítés nélküli oktatók magas száma). De közrejátszanak a magyar lakosság alacsonyabb demográfiai jellemzői, az elvándorlás továbbra is ható folyamata, a képzés különböző szintjein jelentkező esélyegyenlőtlenség.

A 17, magyarok által is lakott megye beiskolázási adatainak vizsgálata révén a magyar oktatási rendszer földrajzi meghatározottságáról alkothatunk képet. Ennek megfelelően különböztettünk meg három régiót: Hargita, Kovászna és Maros megye tartozik az elsőbe – tömbmagyarság –, itt a magyarság részaránya 50 százalék körüli, vagy annál több. Szatmár, Bihar, Szilágy és Kolozs megye magyarságának részaránya 20 és 50 százalék között van, közepes értékeivel átmenetet képezve az első és a szórványban élő magyarság régiója között, amelyben a részarányunk 20 százalék alatt van. Ide tartozik Arad, Máramaros, Brassó, Temes, Beszterce, Fehér, Hunyad, Szeben, Krassó-Szörény és Bákó megye.

Hasonló tagolódás tapasztalható egyes megyéken belül is. Például Biharban jelen van a tömb, az Érmellék vidéke, Nagyvárad és környéke az átmeneti értékek régiójába tartozik, míg a Fekete-Körös völgye a szórvány magyarság régiójának jellegét viseli.

Az adatokból következik, hogy a tömbmagyarságban a beiskolázási arányszámok viszonylag megnyugtatók, az anyanyelvű képzés intézményi keretei – a szakoktatástól eltekintve – megfelelnek az elvárásoknak. Viszonylag kis ráfordítással javítható lenne az átmeneti megyék lakosságának anyanyelvű oktatási esélye. A teljes felszámolás veszélye fenyegeti azonban a szórványmagyarság magyar iskolahálózatát. Ebben a régióban a legszembetűnőbb, az előbbieken már tárgyalt törés az oktatás alsó- és középső szintje között, amely idővel az alsó szintek megszűnését eredményezheti.

Különösen nagyfokú esélyegyenlőtlenséget jeleznek az adatok a líceumi- és a szakoktatás minden szintjén. Míg az anyanyelvű oktatás alacsonyabb szintjein és részben az elméleti líceumokban 1989 után történt egy és más pozitív irányban, addig az oktatást szervező minisztertanácsi határozatok segítségével sikerült ellehetetleníteni a magyar nyelvű szakoktatást, messze az 1989-es helyzet alá süllyeszteni.

Erdélyi Magyar Adatbank

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

A szakközépiskolai oktatásban beiskolázottak megoszlása profilokként (1996–1997-es tanév¹)					
Iskolatípus	Romániában összesen		Magyar nyelven tanul*		
	szám	%1	szám	%1	%2
(profil)					
Elméleti	316 700	40	15 082	50,18	4,90
Ipari	239 800	30,2	5 529	18,43	2,30
Mezőgazdasági–erdészeti	52 100	6,6	1 092	3,63	2,09
Közgazdasági	67 700	8,5	1545	5,14	2,28
Informatika	59 000	7,4	1696	5,64	2,87
Képzőművészet, zene	9056	1,14	633	2,1	6,98
Sport	12 606	1,59	178	0,59	1,41
Óvónő- és tanítóképző	17 900	2,3	1969	6,55	11,0
Teológiai szeminárium	10 735	1,35	2331	7,76	21,71
Egyéb	7203	0,90	–	–	–
Összesen	792 800	100	30 055	100	3,96

¹– a különböző profilokon tanulók százalékos aránya az országos adatokhoz, illetve a magyar tannyelven tanuló iskolások összlétszámához viszonyítva;

²–a különböző profilokon magyarul tanulók százalékos aránya az országos adatokhoz viszonyítva.

A líceumi szinten egyenlő esélyről akkor beszélhetnénk, ha a különböző profilokon részarányunk megegyezne az országos arányszámmal. Az elmélet profilú osztályaink magas, az országos adatot meghaladó értékeit sem értékelhetjük biztató jelként, a választási lehetőségek korlátozott voltának tudható be. A 10%-nál nagyobb különbség a mi „javunkra” még hangsúlyozottabbá válik, ha hozzászámítjuk, a gyakorlatilag elméleti profilú, ún. teológiai szemináriumokat.

Messze elmarad a magyarul tanulók részaránya az ipari, mezőgazdasági–erdészet, közgazdasági, informatika és sport szakokon, míg metrológiai, koreográfiai, katonai profilok egyáltalán nem működnek magyar nyelven. Megoldást jelentene a profilválaszték bővítése, a számarányok növelése legalább az országos adatokat megközelítő mértékben. Meg kellene találni annak is a lehetőségét, hogy az elméleti líceumok profilválasztékát bővítsük, egyes infrastruktúrát nem igénylő szakokkal (közgazdasági).

Pontos képet a szakoktatási hálózatról a rendelkezésünkre álló adatokban és a rendszerben jelentkező átfedések okán nem áll módunkban szerkeszteni (elméleti líceum – matematika–informatika profilú osztály; elméleti líceum – közgazdasági profillal; iskolaközpontok besorolása vagy inasképzéssel is foglalkozó általános iskola). Ami

¹Murvai László: A magyar nyelvű oktatás Romániában, Romániai Magyar Szó, 1997. szeptember 30.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

biztosra vehető: 79 magyar tannyelvű önálló vagy tagozatos iskolában folyik valamilyen fokozott szakképzés. Ez a magyar oktatás szempontjából érdekelt 18 megyéből 15-öt érint. A Nemzeti Statisztikai Hivatal adatai szerint az országban működő összes liceum 6,22%-a magyar tanítási nyelvű. Szakmunkás-, inas- és mesterképzés magyar nyelven 54 iskolai intézményben folyik, ebből 4 önálló, 50 pedig tagozat. Ilyen típusú oktatás magyar nyelven csak 8 megyében van (Arad, Bihar Hargita, Kolozs, Kovászna, Maros, Szatmár, Temes).

Magyar nyelvű posztliceális oktatás összesen 7 megyében működik (Bihar, Hargita, Hunyad, Kolozs, Kovászna, Maros, Szatmár), különböző profilokkal többnyire szakliceumok keretében.

A romániai magyar intézményrendszer infrastruktúrája

Az 1989-es változás óta eltelt időszak, ahelyett, hogy az oktatási intézmények infrastruktúrájának az egész országra jellemző elmaradottságát csökkentette volna, tovább növelte azt; jelenleg az európai szinthez viszonyított elmaradás negyed évszázadokban mérhető. Szép számmal találunk olyan iskolákat, amelyekben az oktatás két, sőt három váltásban zajlik, rogyadozó, a századfordulón emelt épületekben. Hiányoznak a legszükségesebb oktatási eszközök, technológiák, laboratóriumi felszerelések, oktatási segédanyagok stb.

Ilyen körülmények között a fejlesztésre szánt alapok, az esetleges külföldi segítyek, támogatások¹, az épületek állagának a szinten tartását és nem az oktatás minőségének javítását szolgálják. Az intézményi infrastruktúra terén, ha szíjgöcsört is, de példamutató értékkel történtek változások: jól menedzseltek iskolák is megjelentek, amelyek alapítványi pénz felhasználásával, önerőből próbálják ellátni magukat.

Az oktatási rendszer hasznélvezői adófizető polgárok, ezért az infrastruktúra finanszírozását az államnak kellene biztosítania, szavatolnia. A jelenlegi gazdasági körülmények között azonban az állam egyre kevésbé képes, vagy akar eleget tenni ez irányú kötelezettségének.

A romániai magyar közoktatás szakember-ellátottsága

Az iskoláinkban folyó oktató-nevelői tevékenység minősége, hatékonysága szorosan összefügg pedagógusaink² szakmai felkészültségével, elképzelhetetlen megfelelő képesítésű és tudású nevelők nélkül. Ezért létfontosságú feladat a szakképesítés nélküli tanerők számának csökkentése, a pályán lévők szakmai kompetenciájának folyamatos kiegészítése.

¹A romániai magyar tannyelvű oktatás anyaországi támogatása több csatornán keresztül történik. A magyar szakminisztérium jelentős összegekkel támogatja az oktatásunkkal foglalkozó civil és szakmai szervezetek intézményes kereteit, rendezvényeit: időszakos és folyamatos továbbképzések, módszertani központok, tankönyv- és oktatási segédletek szerkesztése és kiadása, vendégtanár-programok, tehetségápoló-, tanulmányi- és anyanyelvű táborok szervezése, a Magyarországon és a szülőföldön tanuló diákok támogatására szolgáló ösztöndíjak biztosítása stb. Az infrastrukturális támogatások legnagyobb része az Illyés és az Apáczai Közalapítvány pályázati rendszerén keresztül valósul meg.

²Az 1998–99-es tanévben magyar tanítási nyelven 13461 pedagógus oktatott, 2498 óvónő, 3373 tanító és 7590 tanár. A Romániában dolgozó 27 7309 pedagógus 4,85%-a.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

Ezen a téren jelentkezik azonban oktatásunk talán legsúlyosabb problémája: a minimális követelményeknek megfelelő, pedagógiai végzettséggel rendelkező szakemberek hiánya.

A kérdés indokoltságát bizonyítja, hogy míg a romániai oktatási rendszerben a képzés nélküli oktatók aránya 16,6%, addig ugyanez az arányszám magyar vonatkozásban 20,2%. Szintenként megjelenítve: az 1997–98-es tanévben képzés nélkül oktató az óvónők 29,9%-a, az I–VIII. osztályban oktató tanítók és tanárok 18,4%-a, a középiskolai tanárok 12,3%-a¹. Különösen nagy az anyanyelvű oktatás sajátos területein (ének, rajz, nemzeti történelem), illetve a humán jellegű tantárgyak esetében (román nyelv és irodalom, idegen nyelvek, földrajz, történelem) a képzés nélküli oktató tanárok száma.² Ennek következménye az a gyakorlat, hogy sok intézményünkben a magyar nyelvet nem ismerő, román anyanyelvű oktatók tanítják ezeket a tantárgyakat, sajátos „kétnyelvű” oktatási formává alakítva az anyanyelvű képzést.

A szakképzés nélküli tanárok számának csökkentése feltételezi a felsőoktatási hálózat expanzióját, mennyiségi fejlesztését. Ennek alapját a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem pedagógusképző karainak fejlesztése, majd az önálló státus visszaállítása kell hogy képezze. Jelentős szerepet tölthetnek be ezen a téren az alakulóban lévő Erdélyi Alapítványi Egyetem tanárképző szakjai, valamint más egyetemi kezdeményezések, például a Partium Keresztény Egyetem is.

Szükségesnek tartjuk a pedagógusképzés azonnali reformját, mind tartalmilag, a változó társadalmi elvárásoknak megfelelően, mind szerkezetileg: alkalmazhatóbb szakpárosítások, a telített szakokon a beiskolázási számoknak a hiányszakok javára való csökkentése révén (történelem, földrajz, ének–zene, rajz, román nyelv és irodalom, élő idegen nyelv és irodalom tanárok stb.).

A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége 1991 óta az évközi továbbképzések és a Bolyai Nyári Akadémia rendszeres megszervezésével támogatja a magyar nyelvű közoktatás minőségi fejlesztését. Négy területi oktatási központunk permanens lehetőséget biztosít az érdeklődő pedagógusoknak a szükséges információk és didaktikai anyagok megszerzésében.

Felhasznált forrásanyag

Kisebbségi oktatáspolitikai Romániában – az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége kiadványa, Nagy F. István alelnök tanulmánya.

¹ Murvai László: *A magyar nyelvű oktatás Romániában*. Romániai Magyar Szó, 1998. szeptember 10.

² Az RMDSZ Oktatási Főosztálya 1999-ben összesítette a megyei tanfelügyelőségek által megfogalmazott igényeket. Tapasztalataink szerint ezek az adatok csak elenyésző hányadát jelentik az üres vagy szakképzés nélküli pedagógusokkal betöltött állásoknak. Összesítésünk alapján: 356 üres tanári állást jeleztek, szakonkénti megosztásban: 79 élő idegen nyelv, 61 román nyelv és irodalom, 47 ének–zene, 45 történelem, 29 magyar nyelv és irodalom tanár...